

ЗМІСТ КОМПЕТЕНЦІЙ В ТЕХНІЦІ ЧИТАННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ СТУПЕНІ НАВЧАННЯ (ШКОЛА З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

І.В. Шастова

Спеціалізована школа № 135 м. Києва

У статті розглядаються особливості навчання молодших школярів техніки читання. Виявлено низку характеристик, які суттєво впливають на навчання техніки читання. Уточнено термінологію, конкретизовано етапність навчання і визначено комплекс знань та навичок, які входять до структури англомовної компетенції в техніці читання.

Ключові слова: шестирічні учні (першокласники), техніка читання, знання та навички, компетенція.

И. В. Шастова. Содержание компетенции в технике чтения на начальном этапе в школах с углубленным изучением английского языка. В статье рассматриваются особенности обучения младших школьников технике чтения. Выявлен ряд характеристик, существенно влияющих на обучение технике чтения. Уточнена терминология, конкретизирована этапность обучения и определен комплекс знаний и навыков, которые входят в структуру англоязычной компетенции в технике чтения.

Ключевые слова: шестилетние ученики (первоклассники), техника чтения, знания и навыки, компетенция.

I. Shastova. The content of competence in reading skills of primary school children.

The article examines the peculiarities of teaching primary children reading skills. Certain characteristics have been revealed and some teaching techniques have been judged as significantly affective. The terminology on this topic has been analyzed, new terminology have been offered, stages of teaching reading skills have been discovered. A number of skills and abilities have been mentioned.

Key words: six-year students (first graders), teaching reading, reading skills and abilities, competence.

У чинній Програмі з іноземних мов зазначається, що головна мета навчання молодших школярів англійської мови полягає у формуванні в них іншомовно-комунікативної компетенції [9, с. 3]. Після закінчення навчання у початковій школі (загальноосвітній заклад з поглибленим вивченням іноземних мов) молодші школярі мають досягти рівня А2 згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти [29, с. 24]. Формування компетенції в читанні є одним з основних завдань початкової школи, оскільки набуті знання, навички та вміння у цьому виді іншомовної мовленнєвої діяльності є необхідною передумовою успішного навчання іноземної мови та сприяють загальному, зокрема психічному, розвитку учня, що здійснюється в процесі тривалого та цілеспрямованого навчання іноземної мови, яке починається з оволодіння технікою читання (ТЧ).

Здійснений нами аналіз досліджень і публікацій з досліджуваної проблеми свідчить, що питанню навчання іншомовного читання в середній і вищій школах приділялося достатньо уваги. Дослідники висвітлюють різні аспекти: психологічні особливості читання (Зимня І. О. та ін.); пошук різних шляхів, форм та методів навчання (Богуславська Б. А. та ін.); можливість та необхідність навчання читання молодших школярів (Гальскова Н. Д., Леонтьєв О. О., Рогова Г. В., Тен Е. Г. та ін.); взаємовплив читання та інших видів мовленнєвої

діяльності (Бухбіндер В. А. та ін.); зв'язок між навичками та вміннями читати рідною та іноземною мовами (Боховкіна В. В, Усов І. І. та ін.). Найбільш фундаментальні наукові дослідження представлено З. І. Кличниковою, О. Д. Кузьменко, С. К. Фоломкіною. Сучасне розуміння читання запропоновано в працях та дослідженнях О. М. Щукіна, Т.Г. Єгорова, Н. І. Жинкіна, І. О. Зимньої, О. О. Леонтьєва, Д. Б. Ельконіна. Формування навичок ТЧ аналізували З. М. Цветкова, В. М. Плахотник, М. Н.Кравченко, З. Н. Микитенко, О. Й. Негнивицька, І. М. Верещагіна, Т. А. Притикіна та ін. Навчання ТЧ учнів початкової школи досліджувала М. В. Денисенко.

Проведений нами аналіз сучасних наукових джерел свідчить, що, з одного боку, методика навчання ТЧ англійською мовою дітей шестирічного віку не досліджена повною мірою, а з іншого, жоден науковець ще не розглядав цю тему в контексті компетентнісного підходу. Цим і зумовлена **актуальність** статті. Її **метою** є з'ясувати зміст англійської компетенції в ТЧ, уточнити комплекс знань та навичок, що входять до її складу, дослідити зв'язок навчання ТЧ з іншими видами мовленнєвої діяльності.

У методичній літературі впродовж останніх десятиріч терміни “компетентнісний підхід”, “компетентність” та “компетенція” стали предметом наукових досліджень. Г. О. Китайгородська, Ю. І. Пассов, О. Б. Тарнопольський, С. П. Шатілов та інші розглядали дидактичні аспекти компетенції; її сутність та структуру вивчала Н. І. Гез; упровадженням компетентнісного підходу займалися О. І. Пометун, Н. М. Бібік та інші. Над визначенням цих дефініцій також працювали науковці різних галузей знань: наприклад, у своїх дослідженнях Т. І. Свірчук [26] та О. Тинкалюк [27] висвітлили різноманітні визначення зазначених термінів.

На сучасному етапі свого розвитку українська освіта розмежовує ці поняття, що належать до різних рівнів, і розуміє під “компетентністю” значення, запропоноване європейськими країнами. Наприклад, у державних документах зазначається, що компетентність як мета навчальної діяльності – це загальна здатність виконувати поставлені завдання, яка базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих під час навчання [6, 9, 10]. За визначенням О. М. Щукіна, комунікативна компетенція – це здатність користуватися мовою як засобом спілкування, брати участь у мовленнєвій діяльності відповідно до цілей і ситуації спілкування у рамках обраної сфери діяльності [28, с. 17]. У нашому дослідженні ми будемо дотримуватися цього визначення.

Проте критичний аналіз наукової літератури з методики навчання іноземних мов показав, що існують різні підходи дослідників щодо структури іншомовної комунікативної компетенції (ІКК). М. І. Ковбанюк [12, с. 312–313] та О. Тинкалюк [27, с. 56–59] навели огляд цих моделей. У табл. 1 подано лише деякі з пропонованих на сьогодні структур ІКК.

Таблиця 1

Структура іншомовної комунікативної компетенції

Дослідники	Теорії
О. М. Щукін	1) лінгвістична, 2) мовленнєва (або соціолінгвістична), 3) соціокультурна, 4) соціальна (або прагматична), 5) дискурсивна, 6) предметна [1, с. 17-19]
Н. І. Гез	1) вербально-комунікативна, 2) лінгвістична, 3) вербально-когнітивна, 4) метакомунікативна [3, с. 19]
С. В. Роман	1) мовна (фонетична, лексична, граматична, орфографічна), 2) мовленнєва, 3) соціолінгвістична, 4) соціокультурна, 5) компенсаторна, 6) навчальна [23, с. 55]
М. І. Ковбанюк	1) лінгвістична, 2) соціолінгвістична, 3) прагматична [12, с. 314]

Продовження таблиці 1

М. В. Денисенко	1) мовна, 2) мовленнєва, 3) лінгвосціокультурна, 4) стратегічна, 5) дискурсивна, 6) інформаційна, 7) когнітивна, 8) країнознавча, 9) соціолінгвістична, 10) оціночна, 11) соціальна [17, с. 5]
С. В. Козак	1) лінгвістична (лексична, граматична, семантична, фонологічна, орфографічна, орфоепічна), 2) соціокультурна, 3) стратегічна, 4) професійна [13, с. 8]
В. В. Сафонова	1) мовна, 2) мовленнєва, 3) лінгвокраїнознавча, 4) соціолінгвістична, 5) предметно-профільна [25, с. 14]
Г. С. Архіпова	1) лінгвістична, 2) тематична, 3) соціокультурна, 4) компенсаторна, 5) навчальна [2, с. 12–13]

Розглянувши ці різні підходи дослідників щодо структури ІКК, зазначимо, що на сучасному етапі не існує єдиного узгодженого переліку компетенцій, і розвиток наукових ідей щодо компонентів ІКК супроводжується появою також і інших підходів щодо їх трактування. Оскільки в державних документах, зокрема в Інструктивно-методичних рекомендаціях, зазначається, що “всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов зорієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти” [10], і пропонується ознайомлюватися з основними положеннями цього документа, ми вирішили проаналізувати цей документ і в такий спосіб уникнути створення ще однієї структури ІКК. Зважаючи на те, що ми повинні використовувати терміни та поняття в тому значенні, в якому вони наведені в класифікації (в іншому випадку це призведе до помилок та нерозуміння), ми звернулися до першоджерела – [29] та використали назви усіх компетенцій, як вони зазначені в основному документі, спираючись на визначення Оксфордського словника [30].

Для повноцінного аналізу англomовної компетенції у ТЧ та фіксації компонентів, що входять до її складу, попередньо з’ясуємо деякі аспекти стосовно читання та ТЧ, їхню суть та психофізіологічні особливості, знання та навички, що входять до їхньої структури.

Читання – важливий вид мовленнєвої діяльності, виступає як мета навчання тільки на самому початку навчання, а згодом стає його засобом [17, с. 205]. Як зазначає О. О. Леонтьєв [16, с. 165], навчання читання є своєрідною пропедевтикою усіх інших предметів в загальноосвітньому закладі. Вміти читати англійською мовою в початковій школі ще не є нагальною потребою (натомість, від рівня володіння читанням рідною мовою залежить успіх засвоєння знань з інших предметів). В основній та старшій школі, за вимогами програми, учні мають читати з метою отримання інформації нескладні автентичні тексти. Після закінчення школи та вступу до мовних або немовних вищих навчальних закладів набуває актуальності професійно орієнтоване читання іноземною мовою (Гришина О. А. [4, с. 146], Карловська Г. В. [11, с. 44]).

У методичній літературі існує думка, що в читанні є технічний (або процесуальний) аспект та змістовий. Перший забезпечує безпосередній акт сприймання графічних символів, а другий – встановлення смислових зв’язків. Вони є тісно пов’язаними, але змістовий аспект має певні рівні розуміння. Аби досягти встановлення смислових зв’язків на високому рівні, технічний аспект читання має бути максимально автоматизованим, тому навчання читання розпочинається саме з нього. В сучасній методичній літературі цей аспект називають технікою читання (Єгоров Т. Г., Тарасов Є. В., Шахнарович А. М., Гез Н. І., Пассов Ю. І., Щукін О. М., Денисенко М. В. та ін.), проте розуміння цього терміна не є однорідними (в табл. 2 наведено визначення різних авторів).

Визначення терміна “техніка читання”

Дослідники	Визначення
1	2
О. М. Щукін	Техніка читання – навички та вміння читання, які забезпечують перцептивну обробку письмового тексту, перекодування зорових сигналів у смислові одиниці – сприймання графічних знаків та співвіднесення їх з конкретним значенням [1, с. 343].
Ю. І. Пассов	Техніка читання – навички співвіднесення зорового образу мовленнєвих одиниць зі слухо-мовленнєво-руховим образом [21, с. 199].
Н. І. Гез	Техніка читання – відтворення в мовленні візуально представленого тексту, що потребує знання способів фіксації звукової мови [3, с. 172].
М. В. Денисенко	Техніка читання – дії, що виконуються автоматизовано, але під контролем розуміння того, що сприймається [19, с. 174].
К. І. Онищенко	Техніка читання – комплекс автоматизованих навичок швидкого сприймання графічних образів слів, автоматичного співвіднесення їх зі звуковими образами та значеннями цих слів [17, с. 195].
Г. В. Карловська	Техніка читання передбачає операції зорового сприймання тексту, розпізнавання та ідентифікації графічних знаків з тими еталонами, що зберігаються в пам’яті, знаходження орієнтирів для розуміння тексту, адекватної швидкості сприймання та декодування сприйнятої інформації [11, с. 45].

Проаналізувавши наявні визначення ТЧ, ми дійшли висновків, що існує три аспекти, щодо яких думки науковців суттєво розходяться.

1) Деякі автори вважають, що техніка читання – це певні дії чи операції (Денисенко М. В., Карловська Г. В. та ін.), інші – що це навички або комплекс навичок (Онищенко К. І., Пассов Е. І. та ін.), Н. І. Гез наголошує на необхідності використання в ТЧ знань щодо способів фіксації звукової мови. О. М. Щукін відносить до ТЧ не тільки навички, але й уміння.

2) Науковці погоджуються з думкою, що ТЧ є співвіднесенням зорового образу зі звуковим, проте деякі додають ще й співвіднесення зі значенням (Онищенко К. І., Щукін О. М., Денисенко М. В., Карловська Г. В. та ін.), інші – цього не передбачають (Пассов Е. І., Гез Н. І. та ін.).

3) Матеріалом для зорового сприймання при ТЧ читання вважаються слово (Рогова Г. В., Онищенко К. І. та ін.), мовленнєві одиниці (Пассов Ю. І.), текст (Щукін О. М., Гез Н. І. та ін.).

До розгляду перших двох аспектів ми повернемося згодом, попередньо зазначивши, що слідом за О. М. Щукіним, під вміннями ми розуміємо засвоєний суб’єктом спосіб виконання дій, що забезпечуються комплексом набутих знань та навичок [1, с. 372], під навичками – автоматизовані дії, що характеризується цілісністю та відсутністю поелементного усвідомлення [1, с. 166], під знаннями – результати процесу пізнання, відображені у формі уявлень, суджень, умовиводів та теорій [1, с. 84].

З метою з’ясування питання, чи можливо розглядати текст як матеріал для навчання ТЧ англійською мовою в перший рік навчання в школі з поглибленим вивченням іноземної мови, ми проаналізували чинну Програму з іноземних мов щодо навчання в початковій школі.

Спираючись на вимоги Програми щодо рівня сформованості умінь читати в 1-ому класі, враховуючи принцип комунікативності, що передбачає побудову процесу навчання як реальної комунікації, та беручи до уваги також і специфіку одночасного оволодіння аналогічним процесом в рідній мові, ми вважаємо, що кінцевою метою навчання ТЧ (навіть у перший рік навчання) має стати певна автоматизація технічного аспекту читання на рівні міні-тексту. Проте попередньо об'єктом читання мають бути літери, буквосполучення, слова, словосполучення, речення та групи речень. З огляду на це, матеріалом для зорового сприймання не можуть бути лише слова, речення чи текст. Використання терміна “мовленнєві одиниці”, яке вжив Ю. І. Пассов, також не відображає суті, оскільки слово та речення є одиницями мовлення, літера – знаком письма, що передає звук мови, а текст складається з таких одиниць, як речення. Для врахування усіх зазначених випадків ми вважаємо за доцільне використовувати термін “об'єкт читання”, яким і користуватимемося надалі.

Повертаючись до питання, чи передбачає ТЧ співвіднесення звукового образу об'єкта читання з його значенням, варто з'ясувати, якою мірою ТЧ є частиною сформованого читання. З огляду на це ми вирішили дослідити значення терміна “читання”.

На думку ряду дослідників, таких як Н. І. Гез, В. Г. Рогова, С. К. Фоломкіна, зріле читання має однакову структуру в будь-якій мові, тому ми розглянули різні джерела довідкової літератури (деякі визначення подано в табл. 3):

Таблиця 3

Визначення терміна “читання”

Дослідники	Визначення
О. М. Щукін	1. Один з рецептивних видів мовленнєвої діяльності, що спрямований на сприймання та розуміння письмового тексту та входить до сфери комунікативної діяльності. 2. Процес, що складається з техніки читання та розуміння його під час читання [28, с. 376].
С. І. Ожегов	1. Сприймати написане, вимовляючи або відтворюючи мовчки. 2. Сприймати зорово або інтелектуально будь-який твір. 3. Сприймати, вгадувати що-небудь за зовнішніми проявами [18].
Т. Ф. Єфремова	1. а) Сприймати письмове мовлення за його знаками, літерами (вимовляючи вголос або мовчки); б) Вміти це робити. 2. а) Сприймати знаки письмового мовлення, засвоювати, ознайомлюватися зі змістом чогось; б) Займатися таким ознайомленням [8].

Проаналізувавши ці джерела, ми дійшли думки, що читання в будь-якій мові може мати різні види. Перший з них полягає в тому, що звуковий аспект об'єкта читання може бути невідомим: читач не знає, як звучить об'єкт читання, і не вміє його промовляти, проте під час сприймання чітко розуміє його смисл. До таких графічних знаків належать знаки пунктуації, певні математичні знаки, емотікони (читання певних символів чи знаків). Тут існує можливість здогадатися про значення об'єкта читання у контексті. Цей вид читання та два інших подано у табл. 4. Для ілюстрації обрано українську мову, хоча подібні приклади можуть бути наведені і для інших.

Таблиця 4

Види читання

	Графічний образ об'єкта читання	Звуковий образ об'єкта читання	Смисловий образ об'єкта читання	Звуковий образ об'єкта читання
1	“?”, “!” тощо	x	v	x
2	Симпеляція немолів	v	x	v
3	Весело співають	v	v	v

Другий випадок пов'язаний з тим, що вміння читати як сприйняття та правильне озвучення присутнє, проте читач не розуміє смислу. Цей вид читання характерний для деяких молодших школярів, а також для дорослих, які не знайомі з термінологією певної фахової літератури. У третьому випадку присутнє повне розуміння, звуковий образ і озвучування (вголос чи мовчки) і саме цей вид читання є метою навчання. Враховуючи усі три випадки, вміння читати представимо у вигляді схеми (див. Рис. 1):

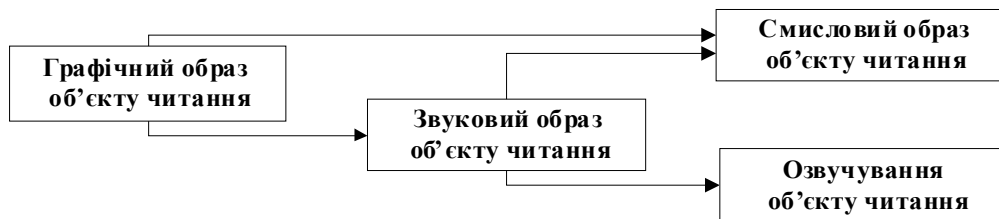

Рис. 1. Вміння читати

Як зазначалося раніше, головною метою є формування досвідченого (“зрілого”) читача, і лише третій різновид читання дає змогу ознайомлюватися з автентичними незнайомими текстами з необхідною швидкістю, правильним розумінням та з певною метою: розумінням основного змісту, з метою пошуку необхідної інформації, чи інформації, яка цікавить, чи з повним розумінням.

Ю. І. Пассов вважає, що вміння вилучати необхідну інформації з тексту, як і будь-яке інше, ґрунтується на певних автоматизованих діях. Проте воно можливе, лише якщо це вміння є сформованим. Таким чином, процес навчання читання полягає в тому, щоб сформувати початкове вміння читати, тобто автоматизувати певні навички на такому рівні, аби перекодування графічного образу слова у смисл (з озвученням або без нього) здійснювалося якомога швидше та безпомилково. Надалі це вміння набуває вдосконалення та розвитку. Тому під час навчання читання на початковому ступені відбувається автоматизація технічного аспекту читання, кінцевою метою якого є сформувати вміння читати з початковими навичками розуміння, тобто сприймати об'єкт читання, розуміти та озвучувати його. Це і є навчання ТЧ. На наступному етапі відбувається подальша автоматизація технічного аспекту та вдосконалення смислового. З огляду на вимоги чинних програм з “Навчання грамоти” та іноземних мов у 1-му класі, необхідним є озвучування та одночасне розуміння сприйнятого об'єкта читання.

Аналізуючи структуру вміння читати, ми помітили, що до ТЧ належать операції перекодування (у разі доведення цих операцій до автоматизму вони стають навичками, і ТЧ є певною мірою сформованою):

1. графічних образів об'єктів читання у смислові (наприклад, деякі випадки читання пунктуаційних знаків);

2. графічних образів об'єктів читання у звукові (наприклад, ідентифікація та розрізнення графем та фонем з одночасним співвіднесенням графем з фонемами, операції аналізу та синтезу, тощо);

3. звукових образів об'єктів читання у смислові (наприклад, лексичної та граматичної здогадки, ідентифікації та розрізнення лексичних і граматичних ресурсів мови тощо);

4. звукових образів об'єктів читання з озвученням вголос чи мовчки – залежно від вимог програми (наприклад, навички поділяти речення або тексти на синтагми, продукування фонем, інтонаційні навички тощо).

До вміння читання входять також і певні комплекси знань, що передують вищезазначеним операціям (див. Рис. 2):

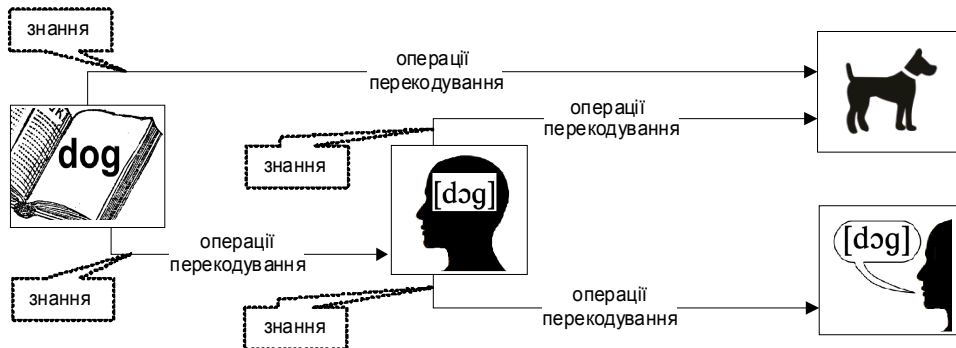

Рис. 2. Компоненти вміння читати

Підсумовуючи вищезазначене, дамо визначення **техніки читання**. Це – комплекс певних знань та навичок, які дають можливість здійснювати перекодування графічного образу об'єкта читання в звуковий, з подальшим перекодуванням його в смисловий образ мовчки або з одночасним озвучуванням вголос.

Для врахування усіх компонентів ми вважаємо за доцільне розглянути етапність навчання ТЧ. Попередньо варто нагадати, що близько десяти років тому особливостями навчання ТЧ англійською мовою учнів початкової школи було те, що в рідній мові молодші школярі вже мали сформоване вміння читати, і тому здійснювався перенос певних знань та навичок в іноземну мову. Зі змінами в освіті, коли навчання розпочинається в шестирічному віці, навчання ТЧ англійською мовою почало здійснюватися за нових умов – коли немає можливості здійснити перенос, а необхідно формувати вміння читати від самого початку, долаючи інтерференцію рідної мови. В методичній літературі про ці змінені умови рідко згадують і вони докладно не описуються, тому в багатьох працях мало уваги приділено етапності формування ТЧ, здебільшого пропонується навчати ТЧ послідовно від рівня букви до міні-тексту, що не пояснює певних процесів в етапності формування ТЧ.

Дежі дослідники, наприклад О. В. Тарасова, А. М. Шахнарович [22, с. 196], посилаються на праці радянського психолога Т.Г. Єгорова, який досліджував етапність читання в рідній мові та обґрунтував психологічну природу помилок читання. Вони пропонують використовувати деякі види вправ, а також наслідувати позитивний досвід цього науковця. Про доцільність врахування досвіду навчання ТЧ рідною мовою та перенесення його позитивних рис говорять й інші дослідники. В своєму дослідженні А. В. Коледінова [14, с. 44] наголошує, що механізми читання є однаковими для будь-якої мови та процес формування проходить однакові етапи. О. О. Паршикова також зазначає, що однією з основних особливостей засвоєння молодшими школярами іноземної мови є його схожість із процесами оволодіння дітьми рідною мовою, а для підтвердження думки посилається на довготривалі експериментальні дослідження, здійснені австрійськими вченими під керівництвом А. Пельтцер-Карпф [20, с. 5]. Читання, за О. Н. Леонтьєвим, рідною або нерідною мовою є лише частковим випадком процесу сприймання [16, с. 9]. Тому ми вважаємо за необхідне розглянути дослідження Т. Г. Єгорова, в яких аналізуються особливості формування вміння читати рідною мовою.

Важливість цього розгляду полягає в тому, що, з одного боку, він дає розуміння того, які процеси відбуваються в рідній мові, які важливо не випереджати, а, з іншого боку, – з'ясувати, які елементи відрізнятимуться та становитимуть специфіку навчання ТЧ англійською мовою.

Досліджуючи перебіг формування навичок читання, Т. Г. Єгоров виокремив чотири етапи: 1) оволодіння звуко-буквеними відповідностями; 2) складове читання; 3) становлення синтетичних прийомів читання; 4) синтетичне читання [7]. Оскільки три останніх етапи є достатньо дослідженими і відомими також і в сучасній методиці навчання іноземних мов, тому розглянемо лише перший і з'ясуємо, які знання та навички він передбачає.

На думку Т. Г. Єгорова, завдання першого етапу включають отримання знань про фонему, навички поділяти слова на склади, виокремлювати фонему зі слів та складів, формування фонематичного аналізу та синтезу, диференціації звуків, розрізнення та засвоєння образу літери та співвіднесення його зі звуком мови, читання звукобукв, складів та слів. Матеріалом для навчання на цьому етапі є звук та буква, а також встановлення спочатку звуко-буквених, а потім буквено-звукових співвідношень (терміни Єгорова Т. Г.) [7].

Думку, що навчання читання варто розпочинати з ознайомлення зі звуками мови та встановлення фонемо-графемних (а не графемо-фонемних) зв'язків, поділяє також і Р. І. Лалаєва [7]. Досліджуючи розлади процесу оволодіння читанням молодшими школярами, вона звертає увагу, що не фонема є представником літери, а навпаки, літера позначає певний мовний звук. Автор доводить, що врахування цього факту певною мірою забезпечує те, що літера буде правильно та успішно засвоєна [15]. В методичній літературі з навчання грамоти сучасні українські автори Н. Ф. Скрипченко, М. С. Вашуленко, Г.М. Сапун, М. О. Памашанська також підтримують цю точку зору, і це відображено в підручниках та методичних рекомендаціях [24, с. 4–24].

Проаналізувавши дослідження Т. Г. Єгорова, ми дійшли висновків, що на початковому ступені навчання вміння читати формується в такий спосіб: 1) усвідомлення того, що мовлення складається з речень, слів та звуків; 2) виокремлення звуків мови з мовлення; 3) усвідомлення, що звуки мають відповідники – літери; 4) ознайомлення з літерами; 5) засвоєння фонемно-графемних зв'язків; 6) упізнання літер як символів фонем; 7) злиття літеро-звуків; 8) засвоєння графемно-фонемних зв'язків.

Дослідивши етапність формування вміння читати та враховуючи те, що в методиці викладання рідної мови виокремлюють добукварний (або усний вступний курс), букварний (ознайомлення з літерами та читання слів, речень тощо) і післябукварний періоди (вдосконалення вже сформованого вміння читати на рівні спеціально створених мінітекстів), ми уклали перелік знань та навичок, якими учні мають оволодіти. Беручи до уваги те, що процеси оволодіння вмінням читати є однаковими у будь-якій мові, а також те, що шестирічні учні навчаються читати рідною та іноземною мовою одночасно, цей перелік знань та навичок є схожим на той, що стосується формування англомовної компетенції в ТЧ в учнів шестирічного віку.

Таблиця 5

**Знання та навички, якими мають оволодіти першокласники,
навчаючись читати рідною мовою**

Етапи навчання	Знання	Навички
До початку навчання	І. Отримати знання певної базової лексики. ІІ. Отримати знання щодо мови та мовлення: 1) що є мовленням; 2) про усну та письмову форму мовлення; 3) про текст як спосіб передачі інформації; 4) що є словом та значення слова; 5) що є літерою і можливо, знання деяких з них.	1) сприймати мовлення як певні звукові образи; 2) трансформувати їх у смислові образи; 3) розуміти смисл почутого; 4) озвучувати свої думки; 5) говорити реченнями та групами речень; 6) правильно артикулювати звуки та слова; 7) правильно інтонувати речення; 8) розрізняти інтонації речень; 9) підсвідомо користуватися деякими граматичними та лексичними засобами мови.

Продовження табл. 5

Добукварний період	I. Ознайомитися з новими лексичними одиницями та граматичними структурами. II. Оволодіти знаннями: 1) що є реченням; 2) щодо звуків та їхньої класифікації; 3) щодо органів артикуляції; 4) щодо складів та наголосу.	Мають навчитися: 1) ділити висловлювання на речення; 2) виокремлювати мовні звуки зі слів; 3) ідентифікувати та розрізняти їх.
Букварний період (читання складів та слів)	I. Ознайомитися з новими лексичними одиницями та граматичними структурами; II. Оволодіти знаннями: 1) щодо графічної системи мови; 2) щодо літери алфавіту; 3) що слова складаються з літер; 4) що літери позначають певні звуки у письмовому мовленні; 5) фонемно-графемних та графемно-фонемних відповідностей.	Мають навчитися: 1) співвідносити звуки з літерами; 2) трансформувати графічні образи літер, складів та слів у звукові образи; 3) озвучувати літери; 4) озвучувати склади та слова разом; 5) розуміти прочитані слова.
Букварний період (читання речень)	I. Ознайомитися з новими лексичними одиницями та граматичними структурами. II. Оволодіти знаннями: 1) про пунктуаційні знаки та оформлення речення; 2) щодо інтонуювання різних типів речень.	Мають навчитися: 1) озвучувати речення злисто; 2) розуміти зміст прочитаного на рівні речення; 3) інтонувати речення.
Букварний період (читання текстів)	I. Ознайомитися з новими лексичними одиницями та граматичними структурами. II. Оволодіти знаннями про пунктуаційні знаки у тексті та його оформлення за допомогою графічних засобів.	Мають навчитися: 1) озвучувати тексти з правильною вимовою та інтонаційним оформленням; 2) розуміти прочитаний текст.

Маючи на меті визначити, щодо яких знань та навичок можливо здійснювати перенос з рідної мови в іноземну за умов навчання першокласників англійської мови тричі на тиждень, ми проаналізували Програму з іноземних мов, Програму з “Навчання грамоти”, а також календарно-тематичні плани, укладені на їх основі. З огляду на цю специфіку, зазначимо такі особливості:

1. Перед початком навчання учні мають лише деякі знання з англійської мови (наприклад, назви деяких тварин, предметів, літер алфавіту тощо), але зазвичай такий запас відсутній. Для вирішення цієї проблеми ще в 1960-х роках було запропоновано створювати умови, близькі до навчання рідною мовою, тобто передбачено усний вступний курс, що забезпечує усне випередження.

2. Під час усного вступного курсу першокласники набувають деяких лексичних, граматичних та фонетичних навичок в аудіюванні та говорінні та можуть здійснити перенос тих знань, які мали до початку навчання та набули на уроках з рідної мови. В цей час учням важливо навчитися сприймати іншомовне мовлення як певні звукові образи та навчитися розуміти деякі з них, а також виокремлювати звуки зі слів.

3. На етапі ознайомлення з графічними засобами англійської мови також має місце усне випередження (як і надалі протягом всього навчання). Молодші школярі ознайомлюються з літерами, фонемно-графемними та графемно-фонемними відповідностями, навчаються читати слова, продовжують здійснювати позитивний перенос знань з рідної мови й одночасно вдосконалюють навички аудіювання та говоріння.

4. На етапі читання перших речень, а далі і невеликих текстів, шестирічні учні здійснюють перенос знань про пунктуацію та інші графічні засоби (відступ між словами, абзац тощо).

5. Під час навчання ТЧ англійською мовою не враховується важливість формування навичок віднаходження фонемно-графемних відповідностей.

У цілому, два процеси різняться несуттєво, лише за рахунок значних відмінностей між навичками говорити та аудіювати рідною та іноземною мовою. Проте нам видався цікавим той факт, що знання та навички, перераховані вище, належать до певних галузей мовознавства, таких як лексикологія, граматики, фонетика, графіка, орфографія тощо. З огляду на це в табл. 6 ми згрупували їх, а також розмежували ті, щодо яких можливо здійснити позитивний перенос, та ті, що мають бути набуті чи сформовані на уроках англійської мови.

Таблиця 6

**Знання та навички, якими мають оволодіти першокласники,
навчаючись техніки читання англійською мовою**

Галузь мовознавства	Знання		Знання	
	новий матеріал	перенос з рідної мови	новий матеріал	перенос з рідної мови
Загальні відомості про мову та семантику	про організацію смислу в англійському мовленні: зв'язок слів у реченні та речень у мовленні.	мовлення і відомості про його види; про одиниці мовлення, їхню структуру та зв'язки між ними.		ділити мовлення на речення, речення на слова.
Лексикологія	знання певних лексичних одиниць; про звукові засоби англійської мови: звуки, склади, наголос тощо.	слова мають значення; голосні та приголосні звуки, наголошені і ненаголошені склади.	розпізнавати, диференціювати та розуміти лексичні одиниці в реченнях і текстах; лексична здогадка.	
Фонетика	про звукові засоби англійської мови: звуки, склади, наголос, тощо.	голосні та приголосні звуки, наголошені і ненаголошені склади.	виокремлювати звуки зі слів; ідентифікувати та розрізняти їх; розрізняти інтонацію речень.	

Продовження табл. 6

Граматика	знання певних граматичних структур	речення виражають певну думку і пов'язані за допомогою граматичних ресурсів мови.	розпізнавати, диференціювати та розуміти граматичні структури в реченнях або текстах; граматична здогадка.	
Графіка	знання графічної системи мов; знання алфавіту.	буквена символіка використовується для позначення звуків мови.	ідентифікувати та розрізнити літери латинського алфавіту.	користуватися графічними засобами
Орфоепія	як артикулюються звуки англійської мови; наголос, інтонуювання та їхні значення.		правильно артикулювати звуки та слова; озвучувати склади та слова злито; правильно інтонувати речення; озвучувати речення злито; озвучувати тексти з правильною вимовою та інтонаційним оформленням.	
Орфографія	способи передачі на письмі усного мовлення за допомогою буквених та небуквених графічних засобів; знання фонемно-графемних зв'язків та графемно-фонемних зв'язків		співвідносити звуки з літерами; трансформувати графічні образи літер, складів та слів у звукові образи.	

Серед зазначених знань необхідно розрізнити процедурні та декларативні. Наприклад, знання щодо звукових засобів англійської мови належать до декларативних, а знання щодо того, яким чином здійснюється перекодування графічного образу об'єкта читання у звуковий, є процедурними. Перелічені навички також поділяються на рецептивні (наприклад, навички розпізнавання та диференціації літер) та репродуктивні (наприклад, навички правильної артикуляції та інтонуювання).

Водночас, уклавши та проаналізувавши табл. 6, ми помітили, що до структури англомовної компетенції в ТЧ входять знання та навички, що включені до лексичної, фонетичної, граматичної, орфографічної, орфоепічної та навіть семантичної компетенції (терміни з документа “Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти”). Таким чином, до структури англомовної компетенції в ТЧ включено деякі компоненти лінгвістичної компетенції.

Варто зазначити, що під час навчання ТЧ неможливо залишити осторонь соціолінгвістичну компетенцію, оскільки матеріалом для читання є назви їжі, напоїв, свят, англійських імен, ввічливих слів, звертань, виразів народної мудрості тощо. Стратегічну компетенцію, а також її складові, на нашу думку, можна не включати, оскільки вона стосується активної творчої роботи з мовним матеріалом – його перетворення та реорганізації, що більш притаманно таким продуктивним видам діяльності, як письмо та говоріння.

Враховуючи те, що до структури будь-якої компетенції входять не лише знання, навички та уміння, а й здатність (або усвідомленість, готовність), до структури англомовної компетенції в ТЧ необхідно включити комунікативну та загальну мовну усвідомленість (як сприйнятливості до мови та її використання, включаючи знання та розуміння принципів, за якими вона організовується, тощо), загальну фонетичну усвідомленість (як складова загальної мовної усвідомленості, що полягає у свідомому реєструванні та розпізнаванні звукових одиниць, їхніх особливостей, закономірностей їх утворення, функціонування тощо), а також здатність адекватного зорового сприйняття, оскільки важливо, аби шестирічні учні розрізняли символи графічної системи англійської мови.

Таким чином, у статті було визначено зміст англомовної компетенції в ТЧ, уточнено знання щодо читання та ТЧ, проаналізовано й уточнено певні терміни та запропоновані нові. Важливим є факт встановлення етапності навчання ТЧ та виявлення знань та навичок, які входять до її структури, та зв'язок читання та письма через оволодіння фонемно-графемними відповідностями.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є визначення психологічних особливостей дітей шестирічного віку, пошук ефективного методу навчання ТЧ англійською мовою учнів початкової школи та усунення труднощів, що можуть виникати під час навчання молодших школярів ТЧ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов / Э. Г. Азимов, А. М. Щукин. – СПб. : Златоуст, 1999. – 335 с.
2. Архипова Г. С. Формирование иноязычной компетентности будущего специалиста (медицинского профиля): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Архипова Галина Степановна. – Чита, 2006. – 208 с.
3. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н.И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – №. 2. – С. 17–24.
4. Гришина О. А. Комунікативний тестовий контроль рівня сформованості іншомовної комунікативної читацької компетенції у майбутніх інженерів / О.А. Гришина // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – К., 2010. – Вип. 17. – С. 146–152.
5. Денисенко М. В. Навчання учнів початкової школи техніки читання англійською мовою: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Денисенко Марина Володимирівна. – К., 2004. – 217 с.
6. Державний стандарт початкової загальної освіти: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average>.

7. Егоров Т. Г. Психология овладения навыком чтения / Т. Г. Егоров – М. : Каро, 2006. – 304 с.
8. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.efremova.info/word/chitat.html>.
9. Іноземні мови. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов / В. Г. Редько; [відп. за вип. О. Я. Коваленко]. – К. : Перун, 2005. – 208 с.
10. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення базових дисциплін у 2010/2011 навчальному році: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average/metod_rek.
11. Карловська Г. В. Навчання професійного читання у вищих навчальних закладах України / Г. В. Карловська // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 142. – Черкаси, 2008. – С. 44–47.
12. Ковбанюк М. Формування соціолінгвістичної компетенції як складника комунікативної мовленнєвої компетенції / М. Ковбанюк // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. – Кіровоград, 2009. – Вип. 86. – С. 311–319.
13. Козак С. В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Козак Світлана Василівна. – Одеса, 2001. – 224 с.
14. Колединова А. В. Формирование механизмов чтения на английском языке в школе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Колединова Анна Васильевна. – М., 1999. – 190 с.
15. Лалаева Р. И. Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников: [учебное пособие] / Р. И. Лалаева – СПб. : Союз, 1998. – 224 с.
16. Леонтьев А. А. Язык, речь и речевая деятельность / А. А. Леонтьев – М. : Просвещение, 1969. – 214 с.
17. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підр. для студентів вищих навч. закл. / [С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігич, Н. О. Бражник та ін.]; автор. кол. С. Ю. Ніколаєва. – [2-е вид.] – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
18. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 72500 слов и 7500 фразеологических выражений: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://slovarozhegova.ru/word=35240>.
19. Основи формування іншомовної комунікативної компетенції у середній загальноосвітній школі: [навч. посіб. для студентів педагогічних навчальних закладів] / кол. авт. під керівництвом проф. П. О. Бега. – К. : ТОВ “Вольф”, 2009. – 292 с.
20. Паршикова О. О. Теоретичні основи навчання іноземної мови учнів початкової загальноосвітньої школи: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.02 / Паршикова Олена Олексіївна. – К., 2010. – 469 с.
21. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов – М. : Русский язык, 1989. – 198 с.
22. Психолінгвістическая и лінгвістическая природа текста и особенности его восприятия. / под редакцией Ю. А. Жлуктенко, А. А. Леонтьева. – К. : Вища школа, 1979. – 248 с.
23. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі: [навчальний посібник] / С. В. Роман – К. : Ленвіт, 2005. – 324 с.
24. Сапун Г. М. Уроки навчання грамоти. / Г. М. Сапун, М. О. Пачашинська, М. О. Орап – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – 160 с.
25. Сафонова В. В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности: дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 / Сафонова Виктория Викторовна. – М., 1992. – 528 с.
26. Сверчук Т. І. Поняття компетентності та компетенції у працях сучасних педагогів та лінгводидактів / Т. І. Сверчук // Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2008. – Вип. 16. – С. 115–122.

27. Тинкалюк О. Сутність та структура іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Тинкалюк // Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічна. – Вип. 24. – Львів, 2008. – С. 53–63.
28. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / А.Н. Щукин– М. : Астрель, 2007. – 746 с.
29. Common European Framework of Reference for Languages: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/Framework_EN.pdf.
30. Oxford dictionaries online: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://oxforddictionaries.com/view/entry/m_en_gb0627030#m_en_gb0627030.